

УДК: 343.2/.7(4-672EU:4-12)
Bibliid 1451-3188, 21 (2022)
Год XXI, бр. 79, стр. 141-155
Изворни научни рад
Рад примљен 16. 8. 2022. године
Рад одобрен 25. 8. 2022. године
DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.79.9

КАЗНЕНА ПОЛИТИКА ДРЖАВА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ И ХАРМОНИЗАЦИЈА СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ

Ратомир АНТОНОВИЋ, Андрија ПЕТКОВИЋ¹

Анстракт: У раду се даје упоредноправни преглед казнене политике у земљама југоисточне Европе, у циљу анализе кривичноправне нормативе, њихове синхронизованости и усклађености са правним стандардима и пенолошком праксом присутном у Европској унији (ЕУ). Свим наведеним правним системима својствено је укидање смртне казне, што је један од стандарда казног права ЕУ. Следствено, то значи да су све ове земље усвојиле политику хуманизације кажњавања која за циљ има ресоцијализацију и превенцију. Разлике између упоређиваних казних система налазе се у дужини трајања најтеже затворске казне, као и примене олакшавајућих и отежавајућих мера у случају постојања олакшавајућих или отежавајућих околности. У раду је испитано и дејство условне осуде која представља посебну привилегију за оне осуђенике који су први пут починили кривично дело. Коначно, анализа указује да сви размотрени казнени системи почивају на правним основама на којима се темеље и савремени правни системи у државама чланицама ЕУ. У том смислу, ови казнени системи прате правне трендове у области казнене политике држава чланица ЕУ, и настоје да у великој мери антиципирају правне пенолошке стандарде ЕУ кроз ојачавање међународне правосудне сарадње и кроз хармонизацију домаћег законодавства са правом ЕУ.

Кључне речи: Казнена политика, упоредно право, Југоисточна Европа, право ЕУ.

¹ Факултет за право, безбедност и менаџмент „Константин Велики“ Ниш, Универзитет „Унион Никола Тесла“ Београд; Педагошки клуб, Тиват. Е-mail: antonovicr@gmail.com, pedagogskiklub@gmail.com

1) УВОД

Казна је саставни део сваког правног поретка. Нема правног система ако не постоји претња казном у случају кршења дате норме понашања, које обично прописује закон или неки други наредбодавни акт. Историјски развој санкција указује управо на то како је друштво реаговало на друштвено неприхватљиве обрасце понашања. У првобитним казнама могла се видети само жеља и потреба за наношењем боли учиниоцу недозвољене радње, те је казна имала само и искључиво реторзивни карактер, базиран на личности починиоца дела. Првобитне казне биле су: смртна казна, прогонство из заједнице, крвна освета и систем композиције. Данас је већина ових санкција забрањена и скоро да ниједан правни поредак у свету овакве санкције не познаје. Као што је већ наглашено, њихов карактер је био у персоналној одмазди којом се наносио лични бол, физичка и душевна патња за онога ко је учинио кривично дело. Прогонство из заједнице, у условима кад је живот ван заједнице био незамислив, представљао је такорећи смртну осуду. Појединци ван заједница нису могли опстати и били су углавном лак плен за друге заједнице и појединце. Ова казна је била често заступљена у Шпанији и Португалији током 15. и 16. века, кад су осуђеници бродовима транспортовани у новооткривене прекоокеанске територије (нпр. у Аустралију). У Русији су осуђеници по казни депортовани у Сибир где су углавном умирали услед нехуманих услова за живот. Крвна освета је облик казне која подразумева злочин за злочин, по принципу „око за око, зуб за зуб“ (тзв. принцип талиона). Ова казна је базирана на Старозаветној синтакси „ако се деси смрт, тад ћеш узети живот, око за око, зуб за зуб, рука за руку, модрица за модрицу“.² И дан-данас неки облици крвне освете постоје и егзистирају у неким деловима света, као што су земље Азије, Африке и Јужне Америке, а и у деловима нашег региона. Најопаснија карактеристика ове казне се огледа у чињеници да се она не изриче само извршиоцу казне, већ се она преноси и на његове наследнике, и дешавало се да долази до истребљења читавих породица јер су се на мети налазиле све „мушке главе“. Да би се спречило неконтролисано истребљење читавих породица, законодавци тог доба покушавали су да се томе супротставе кроз увођење принципа сразмерности и композиције. Путем композиције се уместо убиства за убиство предвиђа надокнађивање претрпљене нематеријалне штете у новцу или некој другој драгоцености. Композиција даје алтернативне могућности оштећеном да се одлучи између крвне освете и материјалног обештећења. Смртна казна, прогонство из заједнице, депортација и релагација

² Ратомир Антоновић, „Казна затвора као облик ограничавања слободе кретања“, Иван Костадиновић (ур), *Зборник радова Процес европских интеграција и регионална сарадња, Константин Магнус 2018*, Универзитет „Унион Никола Тесла“, Факултет за право, безбедност и менаџмент „Константин Велики“, Ниш, 2018, стр. 343–346.

биле су казне елиминације појединца из друштва. Њихов ефекат огледао се у одстрањивању проблематичног појединца и тиме се читаво друштво „чистило“ од оних чије понашање није било друштвено прихватљиво. Све казне које немају за циљ елиминацију починиоца кривичног дела биле су разврставане у имовинске казне, које су подразумевале конфискацију и новчану казну. Порекло новчаних казни налазило се у композицији, која је била њихова претеча и представљала је увод у могућност надокнађивања начињеног дела у новцу.³ Ако би се бавили функцијом казне, она се састојала само и искључиво у застрашивању починилаца кривичних дела, који из страха да ће бити кажњени, неће да се одлучују на извршење нових кривичних дела. Дакле, санкција је имала реторзивни и карактер одмазде са јасно израженим ставом да кажњеник мора бити мучен, злостављан и понижен због својих недела. Сви репост казни била је нарочито висока у доба феудализма кад, иначе, људски животи нису имали посебну вредност, поготово ако се радило о животима робова и неслободног становништва. Поред одмазде, казна је често имала за циљ физичко онеспособљавање починиоца да извршава нова дела, на пример одсецањем екстремитета или јавним жигосањем како би сви знали да је то лице вршило нека кривична дела. Тек крајем 18. века долази до хуманизације казни, где одмазда престаје да буде главни и једини циљ кажњавања, већ се отварају нови видици који кажњеника не третирају само као објекат над којим треба искалити бес и мржњу, већ човека кога треба на човечан начин третирати. У процесу хуманизације казни значајну улогу имали су „Терезијини“ и „Каролинини“ закони, који по први пут не наводе казну кастрирања као одмазду над починиоцима тешких сексуалних деликата. Међутим, 20. век је век у којем хуманизација казне доживљава своју највећу критику из разлога што долази до рапидног пораста криминалитета, а нарочито се бележи пораст малолетничког криминалитета и јавља се велики број повратника. Сједињене Америчке Државе, као и скандинавске земље, предњаче у овим негативним статистичким подацима. Управо зато се почиње приступати овом проблему из когнитивног аспекта и кроз израду пројеката освешћивања малолетника, подизања нивоа њихове свести и њихове боље инклузије у друштвену заједницу.

2) КАЗНЕНА ПОЛИТИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У Републици Србији казнена политика заснована је на друштвеном одговору према криминалитету. Према починиоцу кривичног дела изриче се казна како би се спречило његово будуће криминално деловање, како би се он ресоцијализовао и трансформисао у друштвено прихватљиво биће. Систем

³ Мило Бошковић, Миленко Радман, *Пенологија*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2002, стр. 49.

кривичних санкција у Републици Србији дефинише се као одговор на противправно и друштвено опасно понашање појединца или групе, што представља синтезу вишестраног приступа у борби против криминалитета. Такође, систем кривичних санкција може се дефинисати и као систем целокупности мера поступака и средстава који државни орган у законом прописаном поступку и роковима изричу починиоцу кривичних дела.⁴ Казну може изрећи једино надлежни државни орган. Казна се може изрећи једино оном лицу за које је у законом прописаном поступку доказано да је извршило кривично дело. Сврха казне јесте испуњење општих и посебних сврха превенције криминала у држави. Из ових карактеристика казне могу се извући следећи елементи: 1) законитост кривично-правне принуде; 2) казна је одлука државног органа и, 3) остваривање опште и посебне превенције криминалитета.⁵

Примарно, починиоцу кривичног дела казном се ускрађују одређена законом и уставом загарантована права као што је, на пример, право на слободу кретања, право на слободу удруживања, право на рад и томе слично. Разлог што се неком лицу ускрађују та елементарна права треба тражити у чињеници да је оно претходно учинило неко кривично дело. Ускрађивање ових права може наступити само и искључиво у законском поступку и по одлуци надлежног државног органа. Та појава следи као одговор целокупног друштва, у чије име делује државни орган, према лицу које се огрешило о основна правила понашања дефинисана законом.⁶ У српском законодавству дају се формална и материјална виђења казне. У формалном смислу, већа пажња посвећује се правним елементима казне, док се у материјалном смислу казна сагледава као друштвена појава и мера за заштиту друштва. У садејству, формално и материјално схватање казне даје њену свеобухватну дефиницију и сагледава све њене аспекте. Сврха кажњавања дефинисана је у Кривичном законнику Србије, у члану 5, где јасно стоји да је изрицање казне у сврси сузбијања дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене српским законодавством. Под тим вредностима најпре треба подразумевати заштиту човека, као и других вредности које у друштву представљају основ за дефинисање бића кривичних дела.⁷ Под општом сврхом кривичних санкција у кривичном законодавству Србије, убраја се

⁴ Анита Анастасијевић-Илић, *Ублажавање казне у Републици Србији*, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, 2020, стр. 184.

⁵ Жељко Норватић, *Kazneno pravo – opći dio*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003. str. 134–135.

⁶ Милош Радовановић, *Кривично право СФРЈ – општи део*, Савремена администрација, 1972, стр. 231–232.

⁷ Milanka Vešović, „Svrha kažnjavanja i sistem krivičnih sankcija u jugoslovenskom pravu”, *Pravna misao*, broj 5–6 Sarajevo, 1987, str. 11–18.

спречавање учинилаца кривичних дела да надаље чине и врше нова кривична дела, утицај на друга лица да изврше кривична дела, друштвена осуда због непоштовања законских, моралних и друштвених норми, гаранција праведности и сразмерности у односу учињеног кривичног дела и изречене казне. Казна је остварила свој ефекат ако грађани поштују правни поредак, ако се не чине кривична дела и ако лица која су починила кривично дело по одслуженој казни не чине нова кривична дела.

У Републици Србији егзистирају следеће казне: 1) доживотни затвор; 2) затвор; 3) новчана казна; 4) рад у јавном интересу и, 5) одузимање возачке дозволе. Казне затвора, било доживотне било временски одређене, увек се изричу као главне казне, док се супсидијарно уз ове главне могу изрећи споредне казне попут новчане, рада у јавном интересу и одузимања возачке дозволе. Казна затвора, било доживотна било временски одређена, јесте средство одузимања слободе кретања учиниоцу кривичног дела. Кад се ради о временски одређеној казни затвора, тад суд на основу законом датих оквира, одређује временско трајање затворске казне. Доживотна казна затвора представља новину у српском законодавству, уведена изменама и допунама Кривичног законика из 2019. године. Њено изрицање представља изузетак и односи се на најтежа кривична дела и најтеже облике најтежих кривичних дела. Ова казна се једино не може изрећи млађем пунолетном лицу и за дела за које закон предвиђа могућност ублажавања казне, или кад постоји основ за ослобођење од казне. Изменама и допунама Кривичног законика из 2009. и 2012. године, уведена је и могућност кућног затвора. Тиме је дата могућност осуђеном да му се изречена казна изврши у стамбеном простору у којем он живи. Ова казна представља привилегију за оне починиоце кривичних дела чији ранији живот, држање након учињеног кривичног дела и степен његове кривице указују на то да ће се сврха кажњавања постићи. Код новчане казне, починилац кривичног дела се кажњава тако што му се одређује обавеза да плати одређени новчани износ у корист и на рачун државе. Постоји могућност супституције новчане казне затворском у случају да окривљени не изврши своју обавезу плаћања. Новчана казна се може изрећи у дневним оброцима и у одређеном износу. До збирног износа се долази поступком множења дневних износа. Након тога се обично изриче збирна новчана казна. Дневни износ се може кретати у распону од пет до педесет хиљада динара. У сврху одређивања висине новчане казне, суд може имати увид у стање на рачуну окривљеног како би утврдио са колико новца на месечном нивоу располаже. Ако није могуће утврдити дневни износ новчане казне и уколико би прибављање података о стању на рачуну окривљеног трајало предуго, онда се изриче новчана казна у одређеном износу. Тај износ је фиксни и одређује се у законским оквирима између законских минимума и максимума. Најнижи износ је десет хиљада динара, а највиши милион динара. Рад у јавном интересу је рад којим се

обављају друштвено корисни задаци, али на начин да се чува људско достојанство и углед. Овај рад се најдуже може обављати шездесет часова недељно, односно не може бити краћи од једног, нити дужи од шест месеци. При изрицању казне рада у јавном интересу, суд узима у обзир врсту учињеног дела и личност самог учиниоца, у смислу његове спремности да ради у јавном интересу. Одузимање возачке дозволе је казна која може бити изречена само пунолетним учиниоцима кривичних дела и она се изриче на одређено време. У времену у ком је ова казна изречена, осуђено лице не сме да управља моторним возилом у категорији на коју се казна односи. Казна има превентивни карактер јер се лицу, за које постоји доказана сумња да је управљајући моторним возилом починио неко кривично дело, забрањује да управља возилом како не би учинио неко друго дело. Да би се ова казна могла изрећи, потребно је испуњење следећих услова: 1) да је моторно возило коришћено за извршење кривичног дела или за његову припрему и, 2) да је за учињено кривично дело запређена казна затвора до две године или новчана казна.

3) КАЗНЕНА ПОЛИТИКА У СЕВЕРНОЈ МАКЕДОНИЈИ

Кривично законодавство Северне Македоније јасно стоји на становишту заштите основних људских и грађанских права. Нарочито се апострофира заштита у кривичном поступку у којем се лица штите од примене силе, принуде или било којих других насилних метода. У македонском кривичном законодавству егзистирају следећи облици казни: 1) казна затвора; 2) казна доживотног затвора; 3) новчана казна; 4) забрана обављања послова, делатности и дужности; 5) забрана управљања моторним возилом и, 6) протеривање страних држављана из земље.⁸ Казна затвора може трајати у временском интервалу од тридесет дана до двадесет година. Изузетно, може трајати до четрдесет година у случају дуготрајног затвора. Иначе, македонски казнени систем, на основу приказане казнене политике, јасно промовише реализацију права и правде, ресоцијализацију и преваспитање починиоца кривичног дела да не понови недозвољено дело и васпитно утиче на потенцијалне починиоце одвраћајући их од те намере. При одмеравању казне, суд у обзир мора да узме следеће факторе: 1) кривичну одговорност починиоца; 2) тежину учињеног дела; 3) сврху кажњавања. Том приликом се, такође, у обзир морају узети све олакшавајуће и отежавајуће околности, и то посебно мотиви и побуде за извршењем кривичног дела, степен кривичне одговорности, интензитет повреде и угрожавања заштићених добара, околности извршења дела, ранији живот починиоца (при чему се прегледа Казнена евиденција како би се проверило да ли се ради о повратнику или

⁸ Владо Камбовски, *Казнено право, Општи дел*, Правен факултет, Скопје, 2006, стр. 611–622.

не), личне прилике починиоца кривичног дела, понашање и држање починиоца након извршеног кривичног дела (да ли је изразио кајање због учињеног дела и његових последица и да ли је исказао спремност да учествује у отклањању евентуалних последица), као и све друге околности које могу да утичу на строжију, односно блажу казну. Елементи који могу водити ка изрицању веће казне затвора су и квалификација самог кривичног дела, односно да ли се ради о тежем или лакшем облику кривичног дела. Такође, од значаја је и то ко је био објекат напада. Ако је радња кривичног дела била усмерена против припадника одређене верске, националне или етничке групације, свакако да ће суд то ценити као отежавајућу околност приликом одмеравања казне. То би се могло третирати као верски или етнички или расно мотивисано кривично дело, јер је усмерено против одређене групе, што би самим тиме учињеном делу дало далеко тежу конотацију. Имовински статус осуђеног такође има значајно место приликом одмеравања казне. Такође, признавање кривице је увек фактор који утиче на ублажавање изречене казне. Учинилац кривичног дела је наступио на начин којим признаје дело које му се ставља на терет, чиме изражава и одређену дозу кајања и прихватања последица које је својим поступањем произвео. Слична је ситуација и код нагодбе коју закључују тужилац и окривљени.⁹ Као фактори који утичу на изрицање казне испод законског минимума, према македонском кривичном законодавству су прекорачење нужне одбране и крајње нужде, битно смањена урачунљивост, неоправдана правна заблуда, покушај, помагање, као и у свим оним случајевима у којима постоји основ за ослобађање од казне. Казна се ублажава тако што се за кривично дело, за које је прописана најнижа затворска казна у трајању од десет година, казна може ублажити највише до пет година. За кривична дела за која је запређена казна затвора до осам година, казна се може ублажити до четири године затвора. Код оних кривичних дела код којих је предвиђена казна затвора у трајању од пет година, казна се може ублажити до три године затвора. За кривична дела код којих је казна затвора запређена до четири године, казна се може ублажавати највише до две године затвора. Код кривичних дела код којих је предвиђена казна затвора у трајању од три године, казна може бити ублажена до годину дана затвора. Ако је најмања затворска казна у трајању од једне године или више, казна се може ублажити до три месеца затвора. Код оних кривичних дела код којих је прописана казна затвора до једне године, казна може бити ублажена до тридесет дана. Ако је најмања прописана мера у трајању до три године, без означавања најмање мере при

⁹ Гордана Лажетић-Бужаровска, „Поступак споразумевања према ЗКП Македоније“, Иван Јовановић, Мирољуб Станисављевић (урс), *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство – искуство у примени*, Београд, 2013, стр. 206–215.

изрицању, суд може изрећи новчану казну. На крају, македонски законодавац даје могућност ублажавања и новчане казне до општег законског минимума.

4) КАЗНЕНА ПОЛИТИКА У БУГАРСКОЈ

Кривични законик Бугарске у члану 37 дефинише казне које се примењују у Бугарској. То су: 1) доживотна казна затвора; 2) казна затвора у временском трајању од три месеца до двадесет година; 3) конфискација имовине; 4) новчана казна; 5) лишавање права за обављање одређене државне или јавне функције; 6) забрана обављања одређеног занимања или делатности; 7) ускраћивање права на пријем одређених почести и привилегија; 8) лишавање војног чина, и 9) јавни укор.¹⁰ Циљ кажњавања у Бугарској је да се учиниоци кривичних дела поправе и побољшају, и да се преваспитају како би се од њих начинили друштвено корисни грађани, да се допринесе превенцији у даљем извршењу кривичних дела, и да се изврши ојачавање васпитних утицаја на грађане у смислу не вршења кривичних дела. Бугарски законодавац је одустао од одмазде као главног карактера казне, већ указује на казну као хумани облик преваспитавања починилаца кривичних дела. Параметри који се морају узети у обзир при изрицању казни у бугарском законодавству су следећи: 1) Законом се прописује распон за изрицање казни. На судским органима је да казну одмере у наведеном законском оквиру; 2) Мора се у обзир узети сврха кажњавања, као и шта се казном жели постићи; 3) У обзир се мора узети степен друштвене опасности самог учињеног дела, као и степен кривице учиниоца кривичног дела; 4) Мотиви за извршење кривичног дела и, 5) Суд мора у обзир узети све олакшавајуће и отежавајуће околности приликом изрицања казне.¹¹ Приликом слободне судијске процене, може доћи до ублажавања казне уколико се током поступка утврди постојање олакшавајућих околности које доприносе да и изрицање најниже предвиђене казне не би било праведно у односу на починиоца дела. У таквим околностима суд може да ублажи казну до општег минимума, замени доживотну казну затвора казном од петнаест до двадесет година, изрекне условну осуду или јавни укор ако је реч о малолетнику. Новчана казна се може заменити условном осудом, или се изречени новчани износ може умањити за педесет процената.

Такође, у облике извршења кривичних дела подложним за ублажавање казне убрајају се покушај извршења кривичног дела и кад се ради о саучесништву чији је удео у извршењу кривичног дела означен као мали.

¹⁰ Сборник наказателни закони, Софија, 1995, pp. 17–18.

¹¹ Ралица Костадинова, „Системата на престъпления инаказателната политика на Република България“, *Нов български университет*, Софија, 2012, pp. 22–25.

5) КАЗНЕНА ПОЛИТИКА У АЛБАНИЈИ

Албанско кривично законодавство заснива се на заштити независности државе, њеног територијалног интегритета, људског достојанства, људских права и слобода, уставног поретка, имовине, животне средине, заједничког суживота Албанаца са националним мањинама, односно верске кохабитације од вршења кривичних дела и њихове превенције. По питању казнене политике, албански законодавац предвидео је следеће казне као главне казне које се могу изрећи починиоцу кривичних дела: 1) казна доживотног затвора; 2) казна затвора и, 3) новчана казна. У споредне казне законодавац убраја: 1) забрану вршења јавних функција; 2) конфискацију имовине; 3) забрану управљања возилом; 4) одликовања почаст и одликовања; 5) лишавање права обављања професије или заната; 6) забрану вршења руководећих функција у правним лицима; 7) забрану боравка у једној или више административних јединица; 8) протеривање из државе; 9) јавно објављивање пресуде и, 10) губитак родитељског старатељства над децом.¹² При одмеравању казне суд мора да води рачуна о степену опасности учињеног кривичног дела, самој личности починиоца кривичног дела, степену његове кривице, као и о свим олакшавајућим и отежавајућим околностима. Кривично законодавство Албаније доживело је иновацију у погледу олакшавајућих околности при изрицању казне 2013. године. Тако су уведене нове олакшавајуће околности, попут тога да је кривично дело учињено под утицајем позитивних моралних и друштвених вредности, да је дело учињено у стању јаке раздражености и испровоцираности насталог услед деловања жртве, ако је дело настало као резултат погрешних упутстава и налога надређених, уколико код окривљеног постоји искрено покајање, ако је учинилац добровољно отклонио последице насталог кривичног дела, ако се окривљени добровољно предао надлежним институцијама и ако постоји изражена приврженост између окривљеног и жртве кривичног дела, ако се живот жртве убрзо вратио у нормалну колотечину. Изузетно у случајевима кад је жртва било малолетно дете или ако се ради о кривичном делу против породице, не могу се примењивати ове околности које воде ка ублажавању казне. Албански законодавац такође набраја и отежавајуће околности. Ове околности су значајно измењене изменама и допунама Кривичног законика Албаније из 2007. године. Те отежавајуће околности су: ако је кривично дело учињено мотивисано неким бесмисленим мотивима; ако се кривичним делом заправо желело прикрити неко друго кривично дело или се желело осујетити извршење пресуде, ради стицања одређених благодети или материјалне користи за себе или неко друго лице; ако је кривично дело

¹² Ismet Elezi, Skënder Kaçupi, Maksim Haxhia, *Komentari i kodit penal të Republikës së Shqipërisë, Shtëpia botuese e librit universitar, Tiranë, 1999, p. 46.*

учињено при насилном и безобзирном понашању; ако се ради о извршиоцу повратнику; ако је лице извршило кривично дело тек пошто му је изречена мера појачаног електронског надзора (тзв. наногице); ако су услед извршења дела наступиле нарочито тешке околности; ако је дело учињено злоупотребом јавне функције или верске позиције; ако је објекат кривичног дела било малолетно лице, трудница или немоћно лице; ако је дело извршено као последица насиља у породици; ако су објекат извршења били страни представници; ако је дело извршено на начин да се угрожава породична имовина, пријатељство и гостопримство; ако је кривично дело учињено у саучесништву; ако је реч о вишеструком извршењу кривичног дела; ако је при извршењу дела дошло до употребе тешког наоружања, експлозива, муниције, запаљивих, радиоактивних и отровних супстанци; ако је мотив за извршење кривичних дела расна, полна, језичка, родна, сексуална, политичка оријентација, здравствени статус и генетске предиспозиције и томе слични мотиви. Албански законодавац познаје институцију убрзања поступка.¹³ Окривљени и јавни тужилац могу да захтевају пре почетка претреса убрзано суђење. Овај се захтев подноси секретару суда у року од три дана пре дана у коме је заказано отварање рочишта. Убрзани поступак се води пред окривљеним, јавним тужиоцем, браниоцем окривљеног, као и свим заинтересованим лицима. На првом рочишту суд се мора изјаснити о захтеву за убрзано вођење поступка. У таквом поступку суд може окривљеном да изрекне казну која је ублажена за једну трећину, било да се ради о новчаној, било затворској казни. Лице које је осуђено на казну доживотног затвора може бити кажњено у убрзаном поступку казном затвора у трајању од тридесет пет година.

6) КАЗНЕНА ПОЛИТИКА У ЦРНОЈ ГОРИ

Према кривичном законодавству Црне Горе, казне које се изричу починиоцима кривичних дела су: 1) казна затвора у трајању до четрдесет година; 2) казна затвора у трајању од тридесет дана до двадесет година; 3) новчана казна и, 4) рад у јавном интересу. Сврха кажњавања у црногорском законодавству је позитивно деловање на учиниоца кривичног дела да убудуће не врши кривична дела, или на потенцијалне учиниоце кривичних дела да их спрече у намери извршења кривичних дела. Такође, казнени систем треба да јасно и недвосмислено искаже осуђујући став читавог друштва према криминалном понашању и поступцима лица из криминалних структура. Закон даје оквире за казне у којима се суд креће приликом изрицања. При томе, суд води рачуна о сврси кажњавања и у обзир узима све релевантне

¹³ Hysesani, Argin; Shurti, Altin, *Komentar i Kodit Penal Ushtarak të Republikës së Shqipërisë*, Albin, Tiranë, 2001, str. 82-83.

околности које могу да утичу на изрицање блаже, односно строжије казне према учиниоцу. У те олакшавајуће и отежавајуће околности се убрајају: 1) степен кривице; 2) побуде за извршење кривичног дела; 3) интензитет угрожавања заштићеног добра; 4) околности под којима је кривично дело учињено; 5) претходни живот починиоца дела; 6) личне прилике починиоца; 7) држање након учињеног кривичног дела, где је од посебног значаја однос према жртви и, 8) све оне околности које се тичу личности извршиоца кривичног дела.¹⁴ Поред наведених олакшавајућих, односно отежавајућих околности, црногорски законодавац још даје допунска правила која се односе на: 1) имовно стање починиоца кривичног дела; 2) ако је дело учињено на расној, верској, идеолошкој, политичкој, сексуалној или другој дискриминишућој основи и, 3) ако је реч о повратнику. Окривљени може бити кажњен казном која је испод законом прописаног минимума казне ако је дошло до прекорачења крајње нужде, нужне одбране или услед отклањања силе и претње. Такође, ова могућност постоји ако је дело извршено у стању битно смањене урачуљивости и услед постојања правне заблуде. Ако је лице покушало извршење или је помагало при извршењу, такође може бити блаже кажњено. У случајевима неподобног покушаја извршења кривичног дела и кад је дошло до добровољног одустајања од извршења, суд располаже могућношћу ослобађајуће пресуде. Постојање ових околности цени суд, а кад утврди да постоје нарочито олакшавајуће околности, доноси пресуду која је испод законског минимума. Услов је само да се утврди да се и са тако значајно умањеном казном постиже њен циљ и сврха.

Да не би долазило до ублажавања казне испод граница које би обесмислиле њен значај и ефекат, црногорски законодавац је увео ограничења ублажавања казни. Тако на пример, за казне за које је предвиђена казна затвора до пет година, могуће је казну ублажити највише до две године. За кривична дела за која је предвиђена казна затвора до три године, казна се може ублажити до једне године затвора. Ако је за кривично дело предвиђена казна затвора до две године, она се може умањити до шест месеци. За дела за која су предвиђене казне затвора до једне године, максимално умањење може бити до три месеца затвора. У случају да закон прописује казну мању од једне године, може се казна затвора смањити до три месеца затвора. У случајевима кад најнижа казна није прописана, казна затвора може бити замењена новчаном казном. Тад се казна може ублажити највише до шест стотина евра.

¹⁴ Драго Радуловић, *Коментар Законика о кривичном поступку Црне Горе*, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2009. стр. 208–209.

7) КАЗНЕНА ПОЛИТИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Законодавни систем Босне и Херцеговине је врло специфичан, јер у оквиру њега егзистирају законски системи чак четири ентитета: Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Конкретно, кривично правну материју регулишу кривични закони Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Кривични закони Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине имају исту казнену политику. По питању казнене политике, ови закони одређују следеће казне које се могу изрећи учиниоцима кривичних дела: 1) казна затвора, која се креће у распону од тридесет дана до двадесет година; 2) казна дуготрајног затвора у трајању од двадесет једне до четрдесет пет година затвора и, 3) новчана казна.¹⁵ Кривични закон Републике Српске дефинише да је циљ кажњавања спречавање извршења нових кривичних дела од стране лица које су већ чинила кривична дела, односно да се лица која намеравају извршење кривичних дела од те намере одврате. Казном државни и правни систем исказују јавну осуду понашања које има елементе криминалног понашања и исказују прекор према учиниоцима кривичних дела. Такође, казненом политиком ради се на развијању свести грађана о опасности извршења кривичних дела и криминалног понашања, схватању значаја казнене политике и развијању свести о поштовању законских норми. На суду је обавеза да починиоцу кривичног дела изрекне казну у складу са законом и законским минимумима, односно максимумима. При томе, суд мора поштовати сврху казне и сврху њеног изрицања. Суд мора уважити све олакшавајуће и отежавајуће околности које постоје на страни учиниоца кривичног дела, те сходно њима и одмерити казну. У те околности се нарочито убрајају побуде и мотиви, степен кривице учиниоца, интензитет повреде заштићеног добра, околности под којим је дело учињено, ранији живот учиниоца, личне прилике учиниоца, држање након учињеног дела (однос према жртви и насталим последицама, кајање или непостојање кајања), као и друге околности од значаја. Кривични закони Босне и Херцеговине, као и Федерације Босне и Херцеговине, дају могућност изрицања кривичних санкција и испод законског минимума, и то у два законом предвиђена случаја: 1) у случају постојања прекорачења нужне одбране, крајње нужде, ако је била присутна одољива сила и претња, ако је извршилац био битно смањене урачунљивости, ако је дошло само до покушаја извршења кривичног дела, ако је покушај био неподобан, ако је

¹⁵ Borislav Petrović, Dragan Jovašević, Amila Ferhatović, *Krivično pravo Bosne i Hercegovine – Uvod u krivično pravo*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2015, str. 189–193.

извршилац добровољно одустао од извршења кривичног дела, ако је лице било у правној заблуди и ако је реч о помагању да се дело изврши. 2) У случајевима постојања особито олакшавајућих околности, које указују да се и са ублаженом казном може постићи ефекат кажњавања.

Закон Републике Српске пак има побројана кривична дела код којих ублажавање казне није допуштено. То су кривична дела силовање, обљуба над дететом, обљуба над немоћним лицем, тероризам, финансирање тероризма и за вишеструке повратнике, који кривично дело врше у поновљеном извршењу. Реч је о вишеструком специјалном повратнику, јер више пута извршава истоврсно кривично дело. Управо овакво законско решење представља специфичан случај својствен само Кривичном закону Републике Српске, док закони осталих ентитета овакве одредбе не познају. До ублажавања казне у Босни и Херцеговини може доћи по два модела: по мери и по врсти казне. Кад се казна смањује по мери, онда долази до њене висинске корекције, у смислу да се изриче иста врста казне предвиђене законом, с том разликом да се изриче нижа казна у краћем временском трајању у односу на законом прописану казну. Ублажавање по врсти настаје кад се уместо једне врсте казни, на пример затворске казне, осуђеном лицу изрекне нека друга врста казне, на пример новчана казна.¹⁶

8) ИЗВОРИ

Анастасијевић-Илић, Анита, *Ублажавање казне у Републици Србији*, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, 2020.

Антоновић, Ратомир „Казна затвора као облик ограничавања слободе кретања”, Иван Костадиновић (ур), *Зборник радова Процес европских интеграција и регионална сарадња, Константин Магнус 2018*, Универзитет „Унион Никола Тесла”, Факултет за право, безбедност и менаџмент „Константин Велики”, Ниш, 2018.

Бошковић, Мило, Радман, Миленко, *Пенологија*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад, 2002.

Elezi, Ismet, Kaçupi, Skënder, Haxhia, Maksim, *Komentari i kodit penal të Republikës së Shqipërisë*, Shtëpia botuese e librit universitar, Tiranë, 1999.

Horvatić, Željko, *Kazneno pravo – opći dio*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003.

Hysesani, Argin, Shurti, Altin, *Komentari i Kodit Penal Ushtarak të Republikës së Shqipërisë*, Albin, Tiranë, 2001.

¹⁶ Borislav Peterović, Dragan Jovašević, Amila Ferhatović, *Krivično pravo I – Uvod u krivično pravo*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2015, str. 192–196.

- Камбовски, Владо, *Казнено право, Општи дел*, Правен факултет, Скопје, 2006.
- Костадинова, Ралица, „Системата на претстџления инаказателната политика на република Бугарија”, *Нов бугарски универзитет*, Софија, 2012.
- Лажетић-Бужаровска, Гордана, „Поступак споразумевања према ЗКП Македоније”, Иван Јовановић, Мирољуб Станисављевић (урс), *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство – искуство у примени*, Београд, 2013.
- Peterović, Borislav, Jovašević, Dragan, Ferhatović, Amila, *Krivično pravo I – Uvod u krivično pravo*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2015.
- Радовановић, Милош, *Кривично право СФРЈ – општи део*, Савремена администрација, 1972.
- Радуловић, Драго *Коментар Законика о кривичном поступку Црне Горе*, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2009.
- Vešović, Milanka, „Svrha kažnjavanja i sistem krivičnih sankcija u jugoslovenskom pravu”, *Pravna misao*, broj 5–6, Sarajevo, 1987.

8) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

У фокусу упоредноправне анализе јесте казнена политика земаља југоисточне Европе и то – Северне Македоније, Републике Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Бугарске и Албаније. Свим наведеним правним системима својствено је укидање смртне казне, што је један од стандарда казног права ЕУ. Следствено, то значи да су све ове земље усвојиле политику хуманизације кажњавања која за циљ има ресоцијализацију и превенцију. Разлике између упоређиваних казнених система налазе се у дужини трајања најтеже затворске казне, као и примене олакшавајућих и отежавајућих мера у случају постојања олакшавајућих или отежавајућих околности. У наведеним казним системима доминира затворска казна као најзаступљенији облик кажњавања, што ће рећи да је примена одузимања једног од најважнијих људских права – право на слободу кретања – најнефикаснија мера кажњавања. Дужина трајања ове казне одређује се у зависности од постојања отежавајућих, односно олакшавајућих околности на страни осуђеног лица. У раду је испитано дејство условне осуде која представља посебну привилегију за оне осуђенике који су први пут починили дело, ако је дело мале друштвене опасности, ако је на страни починиоца дела примећено искрено кајање и ако постоји оправдано веровање да ће се и условном осудом постићи ефекат кажњавања. Коначно, из предметне анализе произилази закључак да су сви казнени системи утемељени на казним системима савремених европских законодавстава. Кривично законодавство Републике Србије тако, као и други правни системи у окружењу, прати правне трендове у области казнене политике. У том смислу,

Србија настоји да у великој мери усагласи и усклади своје законодавство са правом ЕУ, у сврху јачања конзистентности сопственог правног система. То конкретно подразумева и јачање правосудне сарадње са чланицама ЕУ, у циљу стварања једног монолитног правног система заснованог на истим пенолошким принципима.

PENAL POLICY OF THE COUNTRIES OF SOUTH-EAST EUROPE AND HARMONIZATION WITH THE EUROPEAN UNION

Summary: The paper provides a comparative legal review of the penal policy in the countries of Southeast Europe, with the aim of analyzing criminal law norms, their synchronization and compliance with legal standards and penological practice present in the European Union (EU). All of the mentioned legal systems are characterized by the abolition of the death penalty, which is one of the standards of EU criminal law. Consequently, this means that all these countries have adopted a policy of humanizing punishment, which aims at resocialization and prevention. The differences between the compared penal systems are found in the length of the heaviest prison sentence, as well as the application of mitigating and aggravating measures in case of mitigating or aggravating circumstances. The paper also examines the effect of conditional sentence, which represents a special privilege for those convicts who have committed a criminal offense for the first time. Finally, the analysis indicates that all considered penal systems are based on the legal foundations on which the modern legal systems in the EU member states are also based. In this sense, these penal systems follow the legal trends in the penal policy of the EU member states and try to anticipate to a great extent the legal penological standards of the EU through the strengthening of international judicial cooperation and through the harmonization of domestic legislation with EU law.

Keywords: Criminal policy, comparative law, Southeast Europe, EU law.